

EGE ÜNİVERSİTESİ TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

“6D021300 – Lingüistik” anabilim dalında “Doktor (PHD)” ünvanını almak için Gauhar Yersultanova’nın hazırladığı “Kamusal Söylemelerdeki Dilsel Birey (Günümüz Kazak Medya Materyalleri Işığında)” konulu tez çalışmasına yurtdışı danışmanı Prof.Dr. Gürer Gülsevin’in

FİKİR YAZISI

XX. yılının sonlarına doğru dilbilimdeki yapısal, sistematik ve istatistiksel paradigmaların yerini insan merkezli (anthropocentric), bilişsel (cognitive) ve dinamik çalışmalar almaya başlamış ve hızlı bir şekilde gelişimini sürdürmüştür. Çünkü dil, kültür ve medeniyet birbiriyle bağlantılı bir şekilde incelediğinde pozitif neticeler elde edilir ve dilin çok yönlü fonksiyonları daha anlaşılır hale getirilebilir. Kazakistan’ın bağımsızlığını ilanından sonra milli görüş ve değerlere olan ilgi ve alaka artmış ve Kazak edebi dilinin gelişmesinde etkili olan dilsel bireylerin lingüistik özelliklerini bilişsel (cognitive) açıdan inceleme gereği ciddi bir şekilde hissedilmiştir. Araştırmacının tez çalışmasının esasını teşkil eden yazarlar, bağımsızlığın ilk yıllarından beri toplumun sosyal hayatında önemli görevler üstlenmiş, Kazak medya sahasında etkili rol oynayan önemli şahsiyetleridir. Dolayısıyla bu dilsel bireylerin Kazak medya söyleminin ve Kazak edebi yazı dilinin gelişmesindeki yerlerinin belirlemesinin önemi tartışılmazdır.

Çalışmada kamusal söylemlerin dilsel bireyleri olarak Beken Kayratuli, Bavırjan Omarov, Nurtöre Jüsip gibi çağımızda elit tabaka sayılan yazarlar esas alınmıştır. Bu yazarların hepsinin hem bir bütün şahsiyet, hem bireysel dilsel birey olarak analize edilmesini çalışmanın yeniliği olarak tanımlayabiliriz. Bu üç şahsiyetin neden seçildiği, seçilirken hangi kriterilerin esas alındığı net bir şekilde gösterilmiştir (5. sayfa). Tez konusuna esas teşkil eden yazarların hiçbiri daha önce araştırılmamıştır. Yukarıda adı geçen yazarların hepsi bir bütün şahsiyet halinde araştırmacı tarafından kaleme alınmıştır. Bu da çalışmanın güncellliğini ve yenilik seviyesini göstermektedir. Kazak gazeteciliğinde önemli yeri olan bu yazarların kamusal söylemleri bilişsel (cognitive) açıdan irdelenmiştir. Kendilerinden önceki usta yazarlardan nasıl etkilendikleri, onların yolunu nasıl geliştirdikleri net bir şekilde örneklerle istap edilmiştir. Bu sayede araştırmacı XX. yılın sonu ile XXI. yılın başındaki Kazak kamusal söyleminin gelişim, değişim ve yenilenme

süreçlerini göstermiştir. Araştırma konusunun güncelliğine bu açıdan da degeinebiliriz.

Tez çalışmasında araştırma konusu olan dilsel bireylerin sözel-anlambilimsel (verbal-semantic), linguo-bilişsel (linguo-cognitive), pragmatik düzeyi saptanmıştır. Araştırmacı, adı geçen yazarların eserlerini toplumun gelişim süreci ve tarihi olaylarla bağlantılı bir şekilde ele almıştır. Usta yazarların dünya görüşünü, prensiplerini, çağımızın gerçeklerinin eserlerindeki yansımalarını, dünyanın dilsel şeklini göstermiştir. Çalışmada bu yazarların dilsel kişiliklerinin oluşmasında etkili olan faktörler de saptanmıştır. Kamusal söylemde dilsel bireylerin liguo-bilişsel (linguo-cognitive) özelliklerini analize ederken konseptler sistemini “birey”, “Kazak”, “toplum” kavramlarının bilişsel (cognitive) modelleriyle betimlenmiştir. Araştırmacı, kamusal söylemdeki özdeyiş unsurlarını, strateji ve taktiği, konjonksiyonları, kelimelerin etkileşimini, kohezyon ve retrospeksiyonları, paremilerin pragmatik fonksiyonlarını ve kelime hazinelerini (thesaurus) ayrıntılı bir şekilde tahlil etmiştir. Her yazarın kendine özgü özelliklerini göstermenin yanı sıra, hepsini bir bütün dilsel birey olarak ortak yönlerini de kesin delillerle ispatlamıştır. Çalışmada elde edilen her bilimsel sonuçlar ve araştırma esnasındavardığı kanaatlerinin hepsi somut materyallere dayandırılmıştır.

Çalışmanın her bölümünde ifade edilen düşünceler, kanılar ve bilimsel sonuçlar birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Örneğin, “Kamusal Söylemdeki ‘Dilsel Birey’ Kavramı” başlıklı ilk bölümde kamusal söylemin değişmez kuralları ve özellikleri, “Dilsel Birey” teorisinin tarihi lengüistik yönü, kamusal söylem örneğindeki dilsel bireyin özellikleri, dilsel bireylerin kamusal söylemdeki kelime dağarcıkları ve edebi sanatlardan söz edilmiştir. “Kamusal Söylemdeki Dilsel Bireyin linguo-bilişsel (linguo-cognitive) Özellikleri” başlıklı ikinci bölümde kamusal söylemlerdeki temel kavramlar, “Birey”, “Kazak”, “Toplum” kavramlarının bilişsel (cognitive) modelleri, özdeyişsel (sentence) unsurlar irdelenmiştir. “Kamusal Söylemlerdeki Dilsel Birey’in Pragmatik Düzeyi” başlıklı üçüncü bölümde ise kamusal söylemdeki strateji ve taktik, konu başlıklarının motivasyon oluşturmada fonksiyonları, konjonksiyonlar, kelimelerin etkileşimi, kohezyon ve retrospeksiyon yöntemleri ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca dilsel bireylerin kamusal söylemlerdeki paremilerin pragmatik fonksiyonu, yerine koyma (substitution) yöntemi üzerine durulmuştur. Söz konusu meseleler birbirleriyle doğrudan bağlantılı, sistematik bir şekilde ele alınmış, neticesinde bölüm ve alt bölümler arasındaki sistematik bütünlük korunmuştur.

Tez çalışmasının genel yapısı, içeriği, bilimsellik düzeyi, araştırma esnasında elde edilen sonuçları, bilimsel araştırma yöntemlerine ve tez yazma kurallarına uygundur. Araştırmacının teorik bilgisi, konuya hakimiyeti, tez materyallerini derleme ve tasnifindeki becerikliliği çalışmanın hem teorik, hem pratik değerini yükseltmiştir. Araştırma ve inceleme esnasında araştırmacının dayandığı temel teorik görüşler ile yöntemler çalışmanın teorik dayanağının

doğruluğunu ve sağlamlığını göstermektedir. Araştırmacınınvardığı kanılar ile elde ettiği sonuçları tez çalışmasının neticesi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Gauhar Yersultanova'nın "Kamusal Söylemelerdeki Dilsel Birey (Çağdaş Kazak Medya Materyalleri ışığında)" konulu doktora tez çalışmasını başarıyla tamamlanmış, bilimsel değeri yüksek bir çalışma olarak nitelendirilebilir.

Yurdışı Tez Danışmanı
Prof.Dr. Gürer Gülsevin
Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof.Dr. Gürer GÜLSEVIN
Ege Üniversitesi
Türk Dünyası Araştırma Enstitüsü
Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı
Bornova - İzmir / TÜRKİYE

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ**

**6D021300 – «Лингвистика» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алу үшін жазылған Ерсултанова Гаухардың
«Публицистикалық дискурстағы тілдік тұлға» (қазіргі қазақ баспасөз
материалдары негізінде) атты диссертациялық жұмысына шетелдік
ғылыми кеңесшісі, доктор, профессор Гурер Гульсевиннің**

ПІКІРІ

Өткен ғасырдың сонынан бастап тіл білімінде құрылымдық-жүйелік және статистикалық парадигмалардың орнын антропоцентристік, когнитивтік, динамикалық бағыттағы зерттеулер басып, қарқынды дами бастады. Себебі тіл мен мәдениет, өркениетті өзара байланыста, сабактастықта зерттегендеге ғана зерттеулер оң нәтижесін беріп, тілдің көпқырлы қызметі ашыла түседі. Қазақстан егемендік алып, ұлттық дүниетанымға ерекше мән беріліп жатқан тұста қазақ әдеби тілін дамытушы тілдік тұлғалардың тілдік ерекшелігін когнитивтік тұрғыдан зерделеу қажеттігі туындалған отыр. Бұл орайда диссертант тақырып өзегі етіп алғып отырған қаламгерлердің – тәуелсіздік алған соң қызметке араласып, үгіт-насихат ісіне белсене араласқан, медиакеңістікте өзіндік орны бар тұлғалардың тілін зерттеп, қазақ медиадискурсына, қазақ әдеби тілінің дамуындағы орнын айқындаудың маңызы зор.

Диссертацияда публицистикалық дискурстың тілдік тұлғалары ретінде Бекен Қайратұлы, Бауыржан Омаров, Нұртөре Жүсіп сынды элитарлық деңгейдегі тұлғалар алынған. Диссертация жұмысының жаңалығы – аталған тұлғалар жұмыста жиынтық тілдік тұлға әрі бірегей тілдік тұлға ретінде талданған. Үш қайраткердің не себепті алынғаны, қандай критерийлер басшылыққа алынғаны жұмыста нақты көрсетілген (5-бет). Зерттеу нысанына алынып отырған публицистердің ешқайсысы бұрын-соңды арнайы зерттелмеген әрі диссертант ол қаламгерлерді тұнғыш рет жиынтық тілдік тұлға ретінде алғып отыр. Бұл жұмыстың өзектілігін әрі жаңалығын көрсетеді. Қазақ публицистикасында өзіндік орны бар қаламгерлердің публицистикалық дискурсын когнитивтік тұрғыдан зерттеп, өзіне дейінгі қалам қайраткерлерінің алған үлгі-өнегесін, дәстүр сабактастығын, өз тараптарынан қаншалық дамытқанын нақты мысалдармен дәйектейді. Сол

арқылы диссертант XX ғасырдың соны мен XXI ғасырдың басындағы қазақ публицистикалық дискурсының даму, өзгеру, жаңару үрдісін көрсетеді. Тақырыптың өзектілігін осы түрғыдан да негіздеуге болады.

Зерттеу жұмысында тілдік тұлғалардың вербалды-семантикалық, лингвокогнитивтік, прагматикалық деңгейі көрсетілген. Диссертант публицистердің шығармашылығын қоғам дамуымен, тарихи жағдаятпен сабактастықта сөз ете отырып, сөз зергерлерінің дүниетанымын, ұстанымын, заман шындығының сөз зергерлерінің шығармаларындағы көрінісін, ғалам бейнесінің тілдік сипатын көрсетеді. Зерттеу жұмысында публицистердің тілдік тұлға ретінде қалыптасуына негіз болған алғышарттар анықталған. Публицистикалық дискурстағы тілдік тұлғалардың лингвокогнитивтік сипатын талдауда концептілер жүйесін «тұлға», «қазақ», «қоғам» концептілерінің когнитивтік моделдері арқылы сипатталған. Зерттеуші публицистикалық дискурстағы сентенция құбылысын, стратегия мен тактиканы, конъюкциялар және сөз ықпалдастырын, когезия мен ретроспекцияны, паремиялардың прагматикалық қызметін, тезаурустарын талдайды; әр публицистің өзіндік ерекшелігін көрсетумен қатар жиынтық тілдік тұлға ретіндегі ортақ тұстарын да нақты дәйектермен дәлелдейді. Эрбір ғылыми нәтиже, ізденушінің диссертацияға жасаған түйіні мен қорытындысы нақты материалдарға негізделген.

Әр тарау, тараушалардағы пікір-тұжырымдар бір-бірімен сабактасқан. Атап айтқанда, «Публицистикалық дискурстағы «тілдік тұлға» концепциясы» деп аталағын I тарауда публицистикалық дискурстың инвариант белгілері; «тілдік тұлға» теориясының тарихи-лингвистикалық аспекті; публицистикалық дискурс үлгілеріндегі тілдік тұлғаның ерекшелігі; тілдік тұлғалардың публицистикалық дискурсындағы лексикалық қабаттар; көріктеу құралдары туралы сөз болса, «Публицистикалық дискурстағы тілдік тұлғаның лингвокогнитивтік сипаты» атты II тарауда публицистикалық дискурстағы тілдік тұлғаның прагматикалық деңгейі» атты III тарауда публицистикалық дискурстағы стратегия мен тактика; тақырыппаттардың мотивация тудырудары қызметі; конъюкциялар; сөз ықпалдастыры; когезия мен ретроспекция тәсілдері талданып, тілдік тұлғалардың публицистикалық дискурстарындағы паремиялардың прагматикалық қызметі, субSTITУция тәсілі туралы сөз болады. Аталған мәселелер өзара тығыз байланыста баяндалып, нәтижесінде әр тарау мен тараушадағы түйіндер ішкі бірлікте сабактасқан.

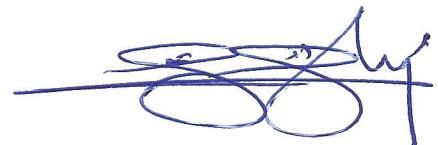
Диссертацияның құрылымы, мазмұны, ғылыми негізделу дәрежесі зерттеу барысында жасалған түйін, тұжырымдары диссертацияға қойылатын талаптар үдесінен шыққан. Зерттеушінің теориялық дайындығы, тақырыпты менгеруі, тілдік деректерді жинақтап, сұрыптауы диссертацияның ғылыми деңгейін, теориялық-практикалық құндылығын арттырған. Зерттеу барысында диссертант басшылыққа алған іргелі теориялық тұжырымдар мен әдістер жұмыстың теориялық негізделуінің дәйектелуі дұрыстырын көрсетеді.

Ізденушінің түйіндері мен нақты қорытындыларын жұмыстың нәтижесі ретінде бағалауға болады.

Сөзімізді түйіндей келе Ерсұлтанова Гаухардың «Публицистикалық дискурстағы тілдік тұлға» (қазіргі қазақ баспасөз материалдары негізінде) атты диссертациясын аяқталған, ғылыми құндылығы жоғары зерттеу ретінде бағалаймыз.

Шетелдік ғылыми кеңесші:
доктор, Эге университетінің профессоры

Гурер Гульсевин

Prof.Dr. Gürer GÜLSEVİN
Ege Üniversitesi
Türk Dünyası Araştırma Enstitüsü
Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı
Bornova - İzmir / TÜRKİYE